

Glazbeno oblikovanje početka liturgijskog slavlja i ulazna pjesma

Ivan Šaško

Pjesma treba trajati onoliko koliko je potrebno, a ne koliko ima koraka od sakristije do oltara.

Polazeći od izrijeka Konstitucije o svetoj liturgiji, vidljivo je da se, kad »Crkva moli ili pjeva ili vrši obred, hrani vjera onih koji sudjeluju«¹. Kad je Krist u svojoj zajednici, ona postaje objava Krista, *Kristofanija*, a ta se zajednica očituje u svome hijerarhijskom ustroju. Na početku slavljenja Kristova otajstva nalazi se procesija s ulaznom pjesmom, ulaženje puka u stanje slavljenosti. Ne radi se o istome prostoru koji je ispred crkve, a ulazna se pjesma ne može poistovjetiti s najavom dolaska nekoga uglednika, glumca, pjevača i sl. Ta pjesma vidljivo-čujno objavljuje otajstvo Crkve.

Tako Ivan Zlatousti, opisujući Crkvu kao drukčije ozračje, piše da se pjevanjem psalma ujedinjuju glasovi u skladan pjev. Stari i mladi, bogati i siromašni, muškarci i žene, robovi i slobodnjaci pjevaju istu melodiju. I glazbenici diraju različite strune na liri, a ipak sviraju istu melodiju. I kad progovara proroštvo, zajedno se oblikuje isti zbor. Jer u toj zajednici nema ni robova ni slobodnih, ni siromašnih ni bogatih, gospodara ni slugu. Nejednakost koja postoji u svijetu, ostavljena je postrance, a zemlja oponaša nebo.²

Ta otajstvenost Crkve ne zanemaruje i ne odstupa od psihologije skupine koja pokazuje da je slavlje nemoguće početi *ex abrupto*, tj. da se prije skupini ne omogućiti da izrazi svoju 'dušu'. Pjesma nije jedina mogućnost toga izražaja, ali je pjesma najizražajnije i najučinkovitije neposredno sredstvo. Ujedno to nije pjesma koja bi morala završiti u trenutku kada svećenik dođe do oltara (što bi bio samo pokazatelj

snažne klerikalizacije euharistije), nego je ona poglavito izražaj službe zajednice. Ulazna pjesma treba trajati onoliko koliko je potrebno da bi se izrazilo jedinstvo okupljenih koji kliču Kristu, odnosno duhovno zajedništvo. Dobro je ponoviti: pjesma treba trajati onoliko koliko je potrebno, a ne koliko ima koraka od sakristije do oltara. I zbog ovih uvodnih napomena, dobro je baciti pogled u prošlost i uvidjeti polazišta za raspravu i traženje rješenja u sadašnjemu trenutku.³

Iz najstarije prošlosti

Ulazna antifona u liturgiju ulazi razvojem skupine pjevača pod imenom *schola* (a potreba za takvom skupinom rođena je obrednim uvjetovanostima u novim kulturnim okolnostima), a to znači krajem 5. st. i u prvoj polovini 6. st. Prije toga misa je započinjala pozdravom i čitanjima.

Sveti Augustin pripovijeda da su službenici na početku krenuli prema puku, a crkva je bila puna onih koji su zazivali i glasno pozdravljali. Ne spominje neku posebnu pjesmu, nego kaže da je odmah pozdravio narod, a nakon što je stvorena tišina, svečano su čitana svetopisamska čitanja.⁴

Liber Pontificalis papi Celestinu I. (+432.) pripisuje uvođenje ulaznih pjesama, ali je ta inicijativa zasigurno u ovome slučaju datirana odviše unatrag. Muzikološke studije (naročito one modalne naravi) potvrđuju da je glavnina ulaznih pjesama nastala u doba *Rimske scholae cantorum*. Od druge polovine 6. st. doživjela je svoj procvat.

Doc. dr. sc. Ivan Šaško
pročelnik Katedre za liturgiku
KBF-a Sveučilišta u Zagrebu

Malo sigurnije i opširnije svjedočanstvo nalazi se u *Ordo Romanus I.* (iz 7. st.). Prema tome opisu papa je u crkvu ulazio iz prostorije zvane *secretarium* (između ostaloga ima ulogu današnje sakristije), zatim je pozdravio dostojanstvenike, naklonio se posvećenim prilikama i osobno se sabrao za slavlje. Uslijedilo je paljenje procesijskih svijeća, te nalog: *Domini, iubete!* Procesija se uputila prema oltaru i tijekom toga hoda *schola*, koju tvore niži poddakoni, pjeva *introitus* koji dobiva antifonski oblik s psalmom. Ponekad se psalam pjevao u svojoj cjelovitosti ili je bio prilagođen vremenu koje je bilo na raspolaganju. I pjevanje psalma bilo je povjereno *scholi*. Nakon dolaska do oltara i nakon *Slava Ocu* te antifone, intoniran je redak koji se ponavljao (*versus ad repetendum*), odnosno najvažniji psalamski redak.

Nadahnuća i sadržaj tekstova

U prošlosti su tekstovi bili točno naznačeni rubrikama, ali čini se da nam u tome pogledu prošlost ne može biti uzor. Ipak, mislim da nam može pomoći. Primjeri pokazuju da su slavlja sa snažnom prepoznatljivošću otajstva preuzimala svetopisamske tekstove, kao što je tekst iz Knjige proroka Izaije (9,6) za Božić.⁵ Predaja nije oklijevala prilagoditi tekst puku. Poznat je primjer nedjelje Božićne osmine: »Dok je mirna tišina svime vladala, i noć brzim tijekom stigla do sredine puta svog, sišla je tvoja svemoguća Riječ s nebesa, Gospodine, s kraljevskih prijestolja.«⁶

Izvan tzv. 'jakih vremena' Predaja nije bila naročito kreativna; posezala je za

Psaltinom i to na takav način da se započinjalo od Ps 1 i slijedilo redosljed psalama po brojevima. Tako se činilo i za predevandeoski redak *Aleluja*, ofertorij i pričest. Razlog široke i česte uporabe psalama, njihovo učvršćivanje prije polovine 6. st. nalazi se i u obrani od himana gnostičkoga i manihejskoga podrijetla (ali i drugih heretika koji su ugrožavali čistoću kršćanske vjere).

Prvo što dakle, treba uočiti jest činjenica da su antifone redovito bile preuzimane iz psalama. Pripadni psalmi bili su ponekad brižno izabrani, naročito za najsvečanije prigode. Neki počeci (tzv. *incipit*) daju ton i obojenost slavlju, a pjevanje ima uvijek ulogu ostvarivanja raspoloženja za slavlje. Za sedamnaest nedjelja nakon Pedesetnice, tj. u vremenu koje se danas zove *vrijeme kroz godinu* – kao što je rečeno – rabio se redosljed psalama kakav se nalazi u Psaltiru.

Nema puno izvanpsalamskih ili izvanbiblijskih tekstova (iz Četvrtje Ezdrine knjige su dva teksta: 2,34-35; 36-37: »Accipite iucunditatem«; »Requiem aeternam«). Među crkvenim kompozicijama može se spomenuti Sedulijev dvostih *Salve Sancta Parens* (iz *Carmen Paschale* – *Vazmena pjesan*) – *Zdravo Sveta Rodiljo* (iz 5. st.), ali je melodija iz slavlja Bogojavljenja (*Ecce advenit – Evo dolazi Gospodar, Gospodin; u ruci mu kraljevstvo, moć i vlast*). Ipak, primjećuje se da je ta kompozicija u liturgiju ušla tek u 12. st. K tomu, crkvenoj kompoziciji pripada i *introitus* za sv. Agatu *Gaudeamus omnes in Domino* koji se rabio za razna slavlja. Crkvenoga su podrijetla introiti: *Ecce advenit* i *In excelso throno*.⁷

Na tragu prerađivanja i novih kompozicija, Predaja nam je ostavila u baštinu oko trideset tisuća himana. To pokazuje da je svako vrijeme imalo svoj izražaj i pristup Kristovu otajstvu. I naše vrijeme Crkve pozvano je ispuniti tu dužnost. Piatnje nije toliko hoće li se pjevati biblijski ili suvremeni crkveni tekstovi (crkveni svakako moraju biti). Pitanje je liturgijske prikladnosti tekstova koji moraju biti prilagođeni slavljenju zajednice. To znači

da se zahtijeva dopadljivost, jednostavnost, a ujedno moraju biti odraz Riječi.

Tekst koji je prikladan – nešto poetičnije rečeno – otkriva tragove Gospodina uz Tiberijadsko jezero ili na putu u Jeruzalem; radost i mir, lik Uskrsnuloga koji živi u za-

Na tragu prerađivanja i novih kompozicija, Predaja nam je ostavila u baštinu oko trideset tisuća himana. To pokazuje da je svako vrijeme imalo svoj izražaj i pristup Kristovu otajstvu. I naše vrijeme Crkve pozvano je ispuniti tu dužnost.

jednici. Stvarajući glazbena djela prisiljeni smo misliti na to da ti tekstovi nisu statični, jer je jezik, ali i zajednica nešto živo. U strpljivu spajanju zahtjeva s jedne strane i mogućnosti stvaranja, kreacije, s druge strane, mora se voditi briga da je: lakše odabirati negoli pisati tekstove, postaviti kriterije negoli ih ispuniti; tražiti glazbu određena profila negoli je stvarati.

Glazbeni oblici

Melodije ulaznih pjesama *rimsko-franačkoga* tipa umjereno su urešene i gotovo su sve sistematizirane unutar modalne sheme *osmozvučja* (*octoecho*). Kodeks iz St. Gallena 339 sadrži 149 ulaznih antifona. Kasnije su stvorene ili prilagođene i ostale umnažanjem *općih* obrazaca za posebna slavlja.

Odlučujući za alegorijsko tumačenje *introita* bili su spisi Amalarija iz Metzja koji su bili preuzimani i u drugim tumačenjima misnoga obreda (*expositiones missae*) u srednjemu vijeku. To se osobito odnosi na značenje pjevačkih skupina, zbora, *scholae*. Tumači su u njemu vidjeli *zbor prorokâ* koji iščekuju Krista, ali su simbolizirali i sintagmu *concordia-discors* prema augustinovskoj temi koju je preuzeo Izidor Seviljski.

Skraćivanjem trajanja procesije i njezinim nestajanjem, sve raširenijom uporabom tropa i kasnije širenjem običaja da se prije konventualne mise moli *treći čas* časoslova, ulazni je psalam sužen na

samo jedan redak i *kratku doksologiju* (Slava Ocu...) Nakon toga, antifona se nije ponavljala niti između prvoga retka i doksologije, nego je služila tek kao puki okvir.

Antifonski oblik gregorijanskoga reperitoirea doživljava obilno uvođenje tropa do te mjere da je antifonski oblik postao neprepoznatljivim. Još je jedno zvukovno obogaćenje ulaznoga obreda bio himnički oblik s retkom – pripjevom s kiticama – kao što je *Salve festa dies, in die sancto Paschae*.

Stari oblik jedva da će biti vidljiv u ciklusu introita polifonijskoga tipa koji se javljaju od 16. st. nadalje. To su kompozicije koje se mogu zvati motetima. I redak sa *Slava Ocu* često je polifonijska kompozicija. Osim toga, ulazna pjesma bit će podvrgnuta orguljskoj praksi i to naizmjeničnoj formi. U prvome se razdoblju naglašava *cantus firmus*, a onda se sve više od njega udaljava. Neposredno prije Drugoga vatikanskog sabora, na poticaj Liturgijskoga pokreta, ponovno se uvela ulazna procesija, s čime je povezana odredba da – ako je procesija duga – ništa ne priječi da se pjeva više psalamskih redaka.⁸

Budući da se i na ovome području očekuje kriteriologija, navodim kriterije koji mogu usmjeravati rad glazbenika:

1. Glazba mora biti svečana, slavljenička. Premda nije posrijedi nijekanje svakodnevice, to je ulazak u kraljevstvo Sina.⁹ U središtu ulaska/prelaska je put do Boga. Hoda li netko cestom i započne pjevati, reći ćemo ili barem pomisliti

da mu se nešto dogodilo. Tako je i s kršćanima – susreli su Krista i zato pjevaju. To bi trebao biti temeljni glazbeni ton.

2. Glazba i pjesma moraju biti prikladne posebnoj zajednici. Valja poštovati liturijsku osobnost zajednice. U našem slučaju je to hrvatska osobnost koja na hrvatski način (=kultura) izražava ljubav prema Kristu. To je dakle uvijek i pitanje kulture. Glazba svakoga naroda pozvana je kleknuti, pokloniti se Kristu i pjevati mu slavu. Zajednica ulazi u određeno slavlje.¹⁰ To je ujedno i muka koju proživljavamo u susretu Duha i slova. Ne treba sve proglašavati plodom Duha, ali nepoželjno je sve uokviriti slovom propisa.

Okupiti se »u ime Gospodnje«

Prihvaćanjem Boga Isusa Krista kao posljedice ima bratsko-sestrinsko zajedništvo vjernika. Moleći Molitvu Gospodnju prihvaćamo izvornost zajedništva, ostvarujući ga u obrednome činu. Bilo koja nevjernost božanskoj slici u nama i grijeh ujedno je i dokidanje našega jedinstva. Cijela biblijska povijest govori o Božjoj težnji ujedinjavanja, okupljanja, liječenja, prepunoj vjernosti i strpljivosti. Bog želi narod u kojemu ima mjesta za sve ljude; želi Crkvu koja je jedna (u slici o Dobrome pastiru – jedno stado); Crkvu koja je jedno tijelo i hram. Krist dokida razdjelnice između robova i slobodnih, muških i ženskih, pripadnika izabranoga naroda i pogana. Okupljen narod, Crkva u povijesti i za povijest jest sakrament – djelatni znak spasenja.

Kršćanski vazam, nadalje, kao otajstvo utemeljuje zajednicu; daruje radosnu vijest i šalje okupljene na ulice svijeta. Proslava Dana Gospodnjega kao podanašnja vazma, tjedno oživljuje otajstvo i hrani zauzetost koja je urezana u kršćansku inicijaciju. Na Dan Gospodnji zajednica u okupljanju (sinaksi) ponovno otkriva identitet primljen u daru. Okupljeni u ime Presvetoga Trojstva u slušanju Božje riječi i u gestama Saveza obnavljaju radost vlastite pripadnosti Božjemu narodu koji je Bog izabrao sebi u baštinu. Učvršćeni

u gozbi kršćanske ljubavi, odlaze u svijet kao vjesnici života, svjedoci Boga koji ljubi čovjeka. Euharistija je srce svega navedenog – kolanje životnosti Crkve. Jasno je da se djelatnost Crkve ne iscrpljuje u slavlju, ali je ta djelatnost nezamisliva bez uranjanja u Otajstvo, bez prihvaćanja Božjega poziva, da se bude dionicima Otajstva, koje u obredima postaje prisutno i plodonosno.¹¹

Okupiti se i razići se »u ime Gospodnje« prva su i posljednja obredna gesta kojima se oblikuju upoviješteni načini istinskoga sudjelovanja. To je vršenje liturgijske misterijalnosti koja danas daruje vidljivo tijelo Kristu, a glas evanđelju. Početan doček, prihvat u zajednicu te otpust u obredu nisu tek neki funkcionalni predvjeti ili završetak, nego su sakramentalne geste kojima se učinkovito simboliziraju životne zakonitosti i ritmovi crkvenoga života i poslanja. U okupljanju onih koji su prihvaćeni i koji prihvaćaju druge, Crkva postaje znakom; očituje se kao dom i sveopće bratsko-sestrinsko zajedništvo.

U razilaženju okupljenih koji su čuli riječi liturgijskoga otpusta Crkva je objava bratsko-sestrinskoga života, dah i miris Riječi, ponuda i prinos zajedništva, spremnost na međusobnost dijeljenja. Ono što je duboko ostaje, pod drugim oblikom koji nije simboličko-obredan, nego iskustveno-kreativan. Drugi je to način zajedništva i drukčiji način zahvale.

Suvremena problematika predvjeta slavlja

Kada se usvoje značenja početka i završetka liturgijskoga slavlja, prvi je poticaj u ulaznju u sam čin, tražeći koji to glazbeni izražaj može najbolje izraziti. Tu se već mora osjetiti okus dobro osmišljena slavlja; na početku postoji predokus završetka, ozračje u kojemu se svi pozdravljaju i rastaju, ali na način koji je gotovo produžetak obreda. Liturgijski čin, pa i najjednostavniji, kao što je okupljanje i razilaženje podrazumijeva praktične uvjete, psihološku pozadinu, predvjete koji proizlaze iz mentaliteta ljudi i kulturalnih prilika prisutnih te konačno i reakcije koje su karakteristične za skupinu ljudi koji djeluju zajednički. Bilo bi pogrešno sve to podcijeniti.

Ti praktični uvjeti polaze od vremena, od kalendarskoga dana slavlja. Dan slavljenja ima svoj ritam i očekivanja, ali i odstupanja. Četiri godišnja doba obilježuju način pristupanja slavlju; tako je i sa školskim kalendarom, praznici-godišnji odmori i sl. Postoji vrijeme unutar dana. Nije sve jedno je li jutro ili podne, jeli večer ili je noćno bdjenje. Sve ima svoju draž i svoje poteškoće. Vrijeme se tiče i cjelokupna trajanja slavlja i njegovih pojedinih dijelova, uključujući početak i završetak. Važno je da nutarnja ritmičnost ne bude narušena ili dokinuta.

I dok su vremena često rastezljiva, mjesta su često kruta zbilja koja se ne podvrgavaju našim najboljim nakanama. Prije negoli se odustane, valja pokušati oblikovati prostore po mjeri zajednice. Bilo bi važno uvijek na mjestu slavljenja imati prostor okupljanja i neku vrstu 'prihvatišta'. To je nekada bila uloga atrija ili predvorja koje tako često nedostaje u ekonomskim računicama gradnje novih liturgijskih prostora. Valja izbjegavati da prijelazi u prostoru budu pre nagli, neodmjereni, bilo da je riječ o okupljanju bilo o odlaženju. Ne treba ni spominjati one prostore gdje npr. raspored klupa ili sjedišta lomi bilo kakav međusobni odnos vjernika; neuređenost glavnih prostornih elemenata; loša rasvjeta (u liturgijske smislu) i akustika.

Na psihološkoj razini, u vremenu koji puno pozornosti pridaje baš primanju i crkveno bi ozračje trebalo promisliti o važnim čimbenicima. Od sredstava prijevoza, kongresa, preko izložaba, hotela, turističkih mjesta do javnih ureda brižno se uređuju mjesta recepcija i prihvata, uvođenja u događanje. I kršćanske su zajednice izazvane na tom području da ne ostanu hladna ozračja bezimernih i slučajnih okupljanja. Čak i pobožan duh može gurnuti vjernika u lošu komunikaciju, birokratski pristup ili u zabrinjavajući individualizam. Stoga valja poraditi na međusobnome upoznavanju i komuniciranju, vodeći brigu da se ne bude prenapadan. Čak niti odnos predsjedatelja i članova zajednice neće moći biti pretjerano familijaran, ali treba pokrenuti kontakte koji će biti srdačno komunikativni. Zvuči kao nemoguć pothvat, ali svakako da je dobro upoznavati vjernički profil sudionika i njihovu pripadnost. Način pozdravljanja, izražavanje dobrodošlice i završnoga pozdrava; ton i naglasci iz pripadnih obreda; izabiranje obrednih oblika; tematika i stil pjevanja, šutnje itd.

Poteškoća u stvaranju obrednoga programa dodiruje i dob, spol, obiteljske i društvene prilike, rad okruženje, podrijetlo i sl. Gotovo da je nemoguće napraviti cjelovitu sliku utjecaja. Kršćansko se sla-

vlje i tu nalazi u napetosti čuvanja kulturalnoga nasljeđa i istinskih kršćanskih vrijednosti. Spominjući napetost, misli se ponajprije na individualistički mentalitet i stav prihvaćanja koji se odražava u liturgijske okupljanju. Narijetko je, srećom, moguće govoriti o podudarnosti ili konvergentnosti kulturalnih i kršćanskih vrijednosti.

Nije potrebno nadugo elaborirati kakve sve mogu biti reakcije ljudi unutar skupine, ali se ne smiju propustiti niti uviđanja specifičnosti skupina vjernika. Radi se o ljudima koji dolaze u crkvu s posla, od kuće ili su već integrirani na religioznoj i liturgijskoj razini (hodočašća, duhovne vježbe, bdjenje, velika okupljanja s pripremanjima). Iz toga je jasno da će se i oblikovanje zajednice razlikovati. Raznolikost vjernika unutar skupine po sebi bi zahtijevala više vremena i brige oko učvršćivanja zajedništva i oblikovanja liturgijske zajednice. U slučajevima redovitoga (župnoga) pastorala je puno zahvalnija za ostvarivanje te cjelovitosti, ali može ući u opasnost ulaska u negativnu naviku.

Ostvarivanje obrednoga programa i tipologija

Nakon što su utvrđeni okviri i postavke, valja se prihvatiti operativnoga dijela ostvarivanja u kojemu će teološko-liturgijski sadržaji zadobiti konkretan oblik. Liturgijski program uvodi u vrjednovanje nekoliko važnih elemenata. Prije svega, lako se otkriva da su obredne varijante iznimno bogate baš kada su posrijedi obredi *praga*, početka i završetka slavljenja. Na tome prijelazu iz redovita života u iskustvo simboličkoga ne bismo smjeli zanemariti ulogu koju ima glazbeno oblikovanje. Niz sastavnica koje tvore započinjanje slavlja zahtjevan je kako za euharistijsko, tako i za krsno, inicijacijsko, pokorničko ili ženidbeno slavlje. Sažeto rečeno: na početku euharistije postoji niz elemenata: pjesma, pozdrav, nagovor (s pokorničkim naglaskom), himan, molitva. Ovaj lančani sustav može biti ispušten ako mu prethodi (odnosno ako je već započela) druga liturgijska gesta. Jednako je i sa završnim

elementom. Ostale inačice početka mogu biti u obredu nedjeljnoga škropljenja blagoslovljenom vodom; produžena molitva u šutnji u obredu Velikoga petka; slavlje nekoga od časa iz Časoslova. Unutar pojedinih dijelova postoji mogućnost obogaćivanja, proširivanja zamjenskim tekstovima i prikladnim popratnim riječima, 'nagovorima'.

Ni u jednome obredu ne može biti mjesta mehaničkomu izvršavanju onoga što piše u uzorku tipskoga izdanja, jer i ono nudi inačice, otkrivajući zahtjev za pedagoškom mudrošću i psihološkom pozornošću koja nadahnjuje. Ovaj početni obred slavlja u službi je pripremanja slavljeničke zajednice; on je uistinu za čovjeka, pri čemu je teško tvrditi da su dostatne i kodificirane inačice. Pseudokarizmatička nastojanja da se uvijek iznađe nešto sasvim novo ne mogu odgovoriti na te zahtjeve; s druge strane, nije dostatno držati se predloženih doslovnih izriječja, nego valja slijediti putove koji su zacrtani. Iščitavati pastoralnom mudrošću i nadahnutom kreativnošću između redova napisanoga i između osjećaja ljudi umjetnost je koju traži oblikovanje početka slavljenja.

Na konkretnoj razini može se naznačiti stanovita 'tipologija'. Ona polazi ponajprije od međusobna prihvaćanja, kao što je Krist prihvatio nas (usp. Rim 15,7). Postoji kršćansko prihvaćanje – recepcija – koje prethodi obrednomu okupljanju zajednice. Postoji jedan slavljenički *prije* koji je predujet bilo kojemu slavljenju. Taj se element izravno ne obrađuje u obrednim knjigama, jer obred izravno uvodi u stanje slavljenja. Tako i *Opća uredba Rimskoga misala* (OURM) takvu temu započinje napomenom »kad se narod okupi«, ne ulazeći u slavljenički *prije* koji obuhvaća puno životnosti. Ne treba puno razmišljati da bi se pretpostavio niz služba i službenika koji pridonose okupljanju: čišćenje, uređivanje, raspoređivanje, stvaranje žslavljeničkoga 'ozračja', davanje dodatnih informacija, dijeljenje materijala, tehničko dotjerivanje... Skupina koja priprema slavlje unutar šire zajednice nikada ne bi smjela nedostajati.

Zvuk se – baš kao i svjetlo, toplina, miris, boje – nudi na način koji pokreće duh i omogućuje titranje zbilje. Svakako treba izbjeći dvije opasnosti: estetiziranje i mnoštvo pogriješaka. Jedan od službenika ('animatora') pjevanja može prije slavlja imati kratko upoznavanje i pokus pjevanja himana, pripjeva, zaziva. Pri tome mu može pomoći još nekolicina pjevača ili *schola*. To je ujedno i uspostavljanje kontakta između animatora i zajednice koja slijedi voditelja.

U tome pripravnome dijelu ne treba zanemariti i ulogu službenika koji iznosi obavijesti o tijeku obreda. Ni u kom pak slučaju nije primjereno da se pojavi neki tumač koji bi anticipirao sadržaje koji trebaju izaći na vidjelo u kontekstu slavlja. Bilo tko što govorio ili pripremao, uvijek se treba držati osnovnoga stava da je to uvod u slavljenje. Uznemirujuće je slušati nagovore moralističko-parenetičkoga tipa od strane neumjerenih tumača koji nisu srasli s naravi liturgijskoga slavlja. Nije također preporučljivo sve uloge zbiti na jednoga čovjeka, jer na vidjelo uvijek treba izaći slika cijele Crkve koja se ozbiljno pripremila za slavljenje.

Drugi vatikanski sabor i funkcija ulazne pjesme

Nakon Drugoga vatikanskoga sabora normativni je tekst sadržan u OURM. U brojevima 47-48 čitamo:

»47. Kad se narod okupi, dok svećenik ulazi s đakonom i poslužiteljima, započne ulazna pjesma. Svrha je te pjesme otvoriti slavlje, potaknuti jedinstvo okupljenih, uvesti ih u otajstvo liturgijskoga vremena ili blagdana i pratiti hod svećenika i poslužitelja.

48. Tu pjesmu pjeva pjevački zbor naizmjenice s pukom, ili, na sličan način, pjevač naizmjenice s pukom, ili pak cijelu pjesmu pjeva puk ili samo zbor. Može se upotrijebiti bilo antifona sa svojim psalmom iz *Rimskoga graduala* (*Graduale Romanum*) ili iz *Jednostavnoga graduala* (*Graduale Simplex*), bilo neka druga pjesma koja odgovara svetomu činu, naravi dana ili vremena, s time da joj je tekst

odobrila Konferencija biskupâ. Ako se kod ulaska ne pjeva, tada antifonu iz Misala govore vjernici ili neki od njih, ili čitač, ili pak sam svećenik koji ju može prilagoditi na način uvodne riječi (*usp. br. 31*).«

Radi se o ulaznoj pjesmi, ne dakle o zasebnoj, samostalnoj pjesmi, nego o obredu kojega je ona dio. U liturgiji postoje pjesme koje tvore obred ili 'samostojan' čin. Misli se na himan *Slava Bogu na visini, Svet, zaziv u euharistijskoj molitvi i pjesmu nakon pričesti*. Premda je teško raditi takvu podjelu, jer je pjevanje na stanovit način uvijek dio obreda, bez sumnje se može reći da je ulazna pjesma istaknutije vezana uz procesijsku gestu u kojoj ne hoda cijela zajednica, nego samo jedan njezin dio (predsjedatelj, drugi službenici i poslužitelji). Tom se pjesmom naznačuje početak, a Božji puk prihvaća (u simbolu evanđelistara i službenika, ali i svoje okupljenosti) Kristovu prisutnost. Sve je na tragu izvorne funkcije *introita*.

Ipak, računajući na puno šire planiranje obrednoga programa, vidi se da OURM kao vlastitu funkciju te pjesme navodi četiri vidika:

- otvaranje slavlja (pjesma je u ulozi obrednoga odvajanja od onoga što prethodi slavlju; odvajanje od običnoga);
- poticanje jedinstva okupljenih (simbolički čin s psihološkim posljedicama na razini zajedništva);
- uvođenje u otajstvo liturgijskoga vremena ili blagdana (mistagoška vrijednost);
- praćenje hodnje svećenika i poslužitelja (podizanje stupnja svečanosti, povezujući vidljivo s onim što se sluša; davanje važnosti prostoru i obilježavanje prostora i vremena na putu do oltara sa snažnim obilježjem procesionalnoga elementa).

Iz naznačenih točaka koje otkrivaju svrhu na liturgijsko-slavljeničkome planu proizlaze i posljedice. Samo u iznimnim slučajevima mogu se istodobno ostvariti sve četiri funkcije. Obično izroni jedna ili dvije, a jasno je da se ionako treba izdvojiti jedna kojoj se želi dati povlašteno mjesto. O njoj će ovisiti izbor oblika (književnoga,

ritmičkoga ili ustrojbenoga) koji bi bio najprikladniji. Nije dostatno samo intonirati bilo koju i bilo kakvu pjesmu – kao što se nerijetko događa – pjesmu koja se u drugim prilikama pjeva kao darovna ili pričesna pjesma. Treba se raditi o tekstu i melodiji koji su usklađeni s planom slavlja.

Tu pjesmu – prema OURM – može pjevati zbor i pjevač naizmjenice s pukom ili cijela zajednica ili samo zbor. Iz te se otvorenosti čini da i nema posebne normiranosti, pa ipak tzv. funkcionalna i simbolička razina postoji onda kada je cijela zajednica zauzeta oko očitovanja svoga jedinstva u raznolikosti. Razlikovanje sudionika (solisti, mali zbor, veliki zbor, instrumentalisti...), njihovo izmjenjivanje ili upotpunjavanje, ritmička i glasovna razigranost, te sam prostorni smještaj dragocjeni su elementi globalnoga liturgijskog redateljstva. Naročito je izazovan raznolik prostorni raspored koji nije takav da bi različite skupine pjevale nezvezano i odvojeno sasvim različite pjesme (kako se to negdje običava »svakomu dati malo mjesta«), nego se treba pokušati ostvariti usklađenost cjeline na različitim mjestima u prostoru, tako da i prostor bude zvukovno obuhvaćen i glazbeno oblikovan. I sam smještaj skupina pjevača na jednome mjestu ne treba biti pravilo. Često samo zbor na pjevalištu ne odgovara opisanoj nakani. Stoga raspoređivanje pjevača na tri ili četiri različita mjesta u crkvi (ako je dovoljno velika) može biti itekako plodonosno.

Tekstovi pjesama

OURM u složenome pitanju o tekstovima poziva u pomoć latinske tekstove iz graduala, ali se govori i o novim prikladnim pjesmama koje treba odobriti Konferencija biskupâ. Dakle, i u slučaju ulaznih pjesama nalazimo se pred velikom i gorućom potrebom za liturgijski dobrim tekstovima, premda se i glazbeni oblici nalaze u sličnim poteškoćama.

Neka vrsta 'službenoga' primjera prikladnosti sadržaja nalazi se u *Graduale Simplex* koji na svetkovinu Bezgrješnoga

začeca donosi antifonu *Tota pulchra* s Izajijim hvalospjevom (*Gaudens gaudebo*). Inzistiranje na odobravanju od strane mjerodavnih crkvenih vlasti trebalo bi spriječiti stvaranje 'privatnih repertoira'. Izgleda da taj proces odobravanja ne bi trebao stvarati poteškoće, osobito ne u našoj Crkvi koja nije nepregledna i gdje je olakšano razmjenjivati dobra iskustva glazbene naravi. O, kao da nedostaje volje za oslušivanje Crkve i duha crkvenosti do te mjere da se uvode vlastiti kriteriji koji nemaju uporišta.

Ne treba nam promaknuti niti naglašavanje tekstova, jer početci (*incipit*) antifona u žarište stavljaju temeljnu tematiku (*Puer natus... Resurrexi... Spiritus Domini... Cibavit eos...*) ili pak liturgijsku obojenost slavlja (*Ad te levavi; Nos autem gloriam oportet; Gaudeamus*); ili su čak početne riječi antifona postale najkarakterističnija obilježja tijekom godine, a neke su ostale sačuvane i u imenima nedjelja (*Gaudete... Rorate... Laetare... Reminiscere... Quasi modo*). Kao što je moguće naslutiti: iščitavanje mudrosti starih antifona i iskustava vodi nas u učenje. Iz njega može proizići i dobar plod u tekstovima, uvijek u svijesti da treba i ispravljati neprimjerenosti.

Od glazbenih oblika u praksi su na raspolaganju:

1 *Antifonski oblik* prema starim gradua-
lima. To je jednostavno rješenje na izvedbenoj razini, ali veoma složeno na formalnoj: velika sličnost s pripjevnim

psalmom, poteškoća u odabiru psalamskih stihova, općenitost i uobičajenost izrijeke bez liturgijskih posebnosti.

2 *Strofni himan* (zbarski), kao što je *Kirchenlied*, prikladan je na umjetničkoj razini, ali je često odviše statičan i nedovoljno pjevan. Radi se o jukstapoziciji samostojnih elemenata. Postoji poneki pokušaj uporabe ili preradivanja psalama koji su ustrojeni na zbarski način, ali s tekstualnim problemima i problemima ritmičkih podjela, osim ako se ne odluči uzeti samo jedna kitica.

Ovaj je oblik prikladan za procesije. Stari luteranski korali koje je Bach uporabio u svojim kantatama odišu vitalnošću. Kao što tekst napreduje, raste od retka do retka, od stiha do stiha, slično je i s glazbom, pokazujući da ponavljanje može stvoriti poželjnu napetost koja se razrješuje u zadnjemu stihu. Ako se zanemare izvori modulacije i ako se na kraju svakoga stiha završava na tonici, glazba nije prpošna. Melodije mogu biti i drukčije, jer su građene s više širine, liričnosti i s više nadahnuća. Tko bi za himan *Vexilla Regis* mogao reći da je zatvorene melodije, kad svaki stih kao da priziva drugi stih?

3 *Pjesme u strofama s pripjevom*. Neki to zovu 'mediteranskim' pristupom koji je glazbeno dopadljiv, ali je najčešće teško doći do kvalitetnih tekstova. Nema liturgijskih prethodnika osim nekih stihova (*Versus*) koji su iznimka (na Nedjelju Uskrsnuća *Gospodnjega – Salve festa dies*).

4 *Motet* (susljedan tekst bez pripjeva) može se pjevati samo kada postoji zbor (ili skupina pjevača). U tome se slučajem mogu preuzeti tekstovi ulaznih antifona ili iz klasičnih izvora.

5 *Trop* kao razvijen responzorijski oblik za koji postoje i novi primjeri. To je veoma zahtjevna forma, ali forma koja donosi dobre liturgijske i pastoralne, književne i glazbene plodove na razini zajedništva, osobito u svečanim slavljinama sa zajednicama koje su u sebi dobro ustrojene i kompaktne.¹² Na kršćanskome Istoku tropi su pjesme koje aktualiziraju slavljeno otajstvo. Obično su sastavljeni od:

- duge antifone na početku i na kraju pjesme;
- pripjeva koji pjeva cijela zajednica, a povezan je s antifonom;
- jednoga ili više stihova (redaka) psalama ili tekstova nadahnutih Biblijom. Tropi su slobodniji oblicite u mnogočemu lakše izražavaju otajstveni sadržaj od vezanoga stiha.

Evo jednoga mogućeg primjera za slavlje Bogojavljenja:

Izišla je nova zvijezda.

Krenuše u noć dugu

na put do puka rođena od Duha,
da poklone se Kralju.

On ruke pruža svijetu cijelom
čovjeku svakom milosti daje,
svjetlom svojim raspršuje mrak.

R. Raduj se svijete čitavi,

Jer rudi zora nebeskoga Kralja!

Klanjamo se Gospodaru gospodara sviju
Stvoritelju zvijezda i životna daha. R.
Životi su naši, Bože, pred tobom
svi nemiri naši, o Knezu mira! R.
Glas o čudu do ljudi u mraku
do sjene smrtne sad dopire. R.

Razumljivo je da postoje i drugi oblici (litanije, rjeđe 'kanon' te slobodne glazbene kreacije...) Iz rečenoga se, poput sažetka, mogu uočiti tri temeljna modela i pristupa:

- *antifonski*: psalam s pučkim elementima koji imaju ulogu pripjeva;
- *himnički*: niz zbarskih strofa koje se pjevaju naizmjenice; ili strofe s pripjevom; to je model u spajanju Jutarnje i

Večernje molitve časoslova s euharistijskim slavljem;

- *litanijski*: koji svoj vrhunac izražaja ima u pokliku Gospodinu (*Kyrie eleison!*).

Ako pjesmu pjeva cijela zajednica, zajednički je sudjelovanje; ako pjeva zbor, daje se naglasak svečanosti i skladu; ako pjeva pjevač (solist), naglasak je na jasnoći teksta. No, postoje oblici koji mogu združiti sva tri načina i koji se s pravom zovu *punim oblicima*. Evo primjera u kojima se to očituje.¹³

Puk i zbor (antifona):

Blago onima koji te ne vide, a vjeruju
Blago onima koji te ne vide, a ljube te.
U radosti pjevamo tvoju slavu,
Gospode.

Ti naš si Spas,
mi u te vjerujemo!

Solist (redak):

Pravednici, Gospodinu kličite!
Hvaliti ga pristoji se čestitima.
Slavite Gospodina na harfi,
na liri od deset žica veličajte njega.

Zbor:

Gospodine, komu da idemo?
Ti imaš riječi života vječnoga

Solist (redak):

Jer prava je riječ Gospodnja,
i vjernost su sva djela njegova.
On ljubi pravdu i pravo;
puna je zemlja dobrote Gospodnje.

Zbor:

Gospodine, komu da idemo?
Ti imaš riječi života vječnoga

Usklik zbora dolazi nakon svakoga stiha koji pjeva solist, a glazbeno je tako uređen da poziva zajednicu na pjevanje antifone. Ovim primjerom završavam ovo razmišljanje, premda je o pitanju ulaska i ulazne pjesme nemoguće raspravljati bez tematike vezane uz *Kyrie* i himna *Gloria*. Imajući pred sobom zapravo tri pjesme i pozorno ih promatrajući, uočava se zasebna uloga svake od njih.

BILJEŠKE

- 1 Sacrosanctum Concilium, 33.
- 2 Usp. Homilia V, de studio praesentium 2; PG 63,486-487.
- 3 I u ovome napisu preuzimam razmišljanja iz dva temeljna djela: F. Rainoldi, *Psallite sapienter. Note storico-liturgiche e riflessioni pastorali sui canti della Messa e della Liturgia delle ore*, CLV – Edizioni Liturgiche, Roma 1999.; L. Deiss, *Visions of Liturgy and Music for a New Century*, Collegeville, Minnesota 1996.

4 Usp. Sv. Augustin, *De civitate Dei*, XII,8.

5 Tekst glasi: »Dijete nam se rodilo, sina dobismo, na plećima mu je vlast. Ime mu je: Anđeo velikoga savjeta.«

6 Danas se nalazi na Drugu nedjelju po Božiću. To je tekst iz Knjige Mudrosti (18,14-15). Možda je šteta da je zadržan taj tekst, jer on govori o Riječi u kontekstu kažnjavanja Egipćana u doba Izlaska. Tu je pomalo narušen smisao, te je i sama uporaba sporna.

7 Klasična sistematizacija može se vidjeti u: J. Hesbert, *Antiphonale Sextuplex*.

8 Usp. Naputak *De musica sacra et sacra liturgia*, 1958., br. 27a.

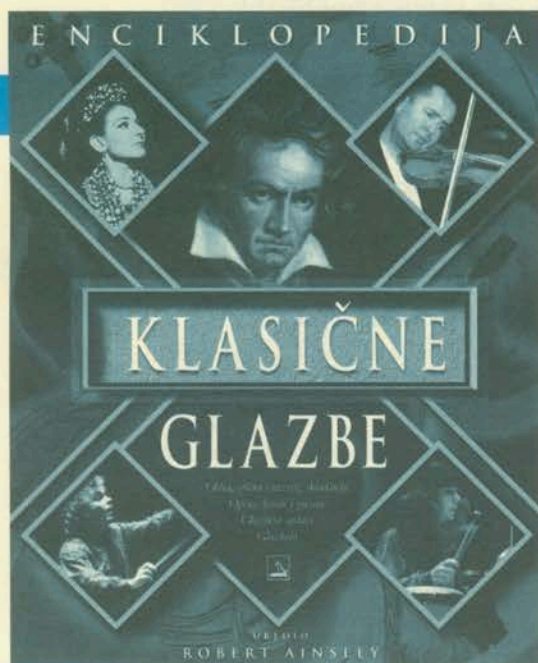
9 Usp. Kol 1,13.

10 Usp. 1Sol 5,19-21.

11 Stoga je potrebno slaviti, "razumijevajući" važnost i oblik slavlja. Postoji spasenjska zbilja koja se na njemu napaja, hrana novoga života za obnovljeno čovječanstvo, proroštvo ispunjenja prema kojemu teže napori i nadanja. Postoji oblik koji otkriva dar pomoću obredno-simboličkoga govora. Taj je govor svoj vrhunac doživio u Riječi postaloj tijelom. Sva liturgijska obrednost jest sakramentalna – zauzetost povejerena našoj odgovornosti.

12 *Graduale Simplex* kao introitus Nedjelje Uskrsnuća Gospodnjega donosi karakterističan alelujatski rezponzorij (Alleluia. Surrexit Dominus de sepulchro...)

13 Primjer je potaknut, ali uvelike preraden prema: *Without Seeing You, We Love You* (Biblical Hymns & Psalms, vol. II, Chicago, World Library Publications, 1970.)

PREPORUČAMO!

Enciklopedija klasične glazbe

Uredio Robert Ainsley

Svakome razumljiv i sveobuhvatni priručnik o najljepšoj glazbi zapadnjačke civilizacije od vjerskih pjesama Hildegarde Bingenske do minimalističkih remek-djela našega doba. Kako izgleda glazbeni krajolik između ta dva pola, u ovoj ćete enciklopediji otkriti na poticajan i pristupačan način. U njoj su opisani svi glavni glazbeni oblici – od koncerta i simfonije, preko korala i solo-pjesama do najdojmljivije i najveličanstvenije glazbene forme – opere.

Format: 22 x 28 cm | 272 stranice | meki uvez
Cijena: 250,00 kn

Enciklopediju možete potražiti u knjižarama Znanja u Zagrebu i svim bolje opremljenim knjižarama u Hrvatskoj ili naručiti na broj telefona 01/301-2222.